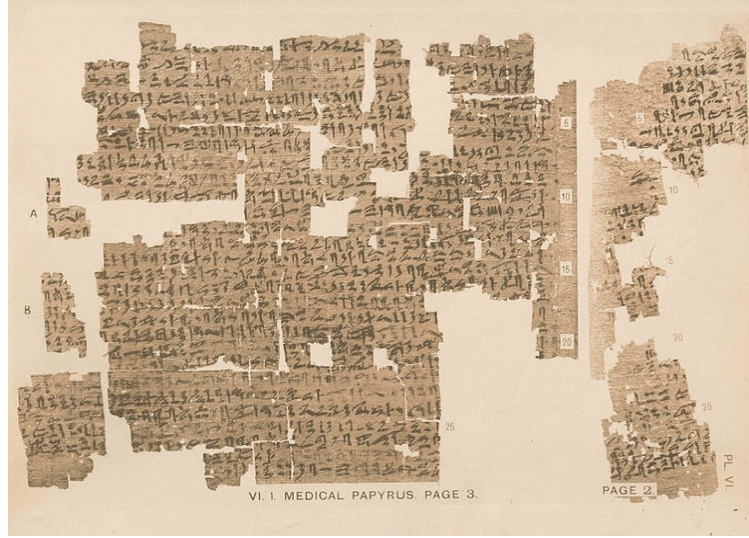

Histeri kelimesinin anlamının tarihteki dönüşümü ve 1880'lere kadar histeri üzerine bir not

Dr. Pınar Arslantürk

M.Ö. 1889 yılında yazıldığı tahmin edilen Kahun Papirüs'lerinin¹ incelenebilen, çevrilmiş iki ana bölümü veterinerlik ve kadın hastalıkları üzerinedir. Jinekolojik hastalıkların ve o zamanlar bu hastalıkların sonucu olarak görülen duygu değişikliklerinin, uterusun yer değiştirmesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Papirüslerde bu rahatsızlıkların bitkisel ilaçlarla ya da cinsel birleşmeye ara verilmesiyle iyileştirilebileceğine değinmişlerdir. Buna rağmen araştırmacılar papirüslerde bu hastalıklara bir isim verilmediğine dikkatimizi çekmişlerdir.

Histeri kelimesininse Antik Mısır'da yapılmış olan bahsettiğimiz çalışmaları referans alan, M.Ö. 460 yılında doğmuş Hippocrate tarafından kadınların yaşadığı ruhsal durumları tarif etmek için yunan tıbbına eklenmiş bir tanımlama olduğunu belirten kaynaklar vardır. Ilza Veith'in *Histeri, bir hastalığın tarihi* adlı kitabında şöyle yer eder:

"Mısır papirüslerinde rahmin hareketinin sonucunda doğan rahatsızlıklar tarif edilmiştir fakat buna özel bir isim verilmemiştir. Hipokratik metinlerde böylesi bir adım atılır ve uterus (hystera) ve bunun dengesizliğinden doğan hastalık "hysteria" bağlantısı kurulur. Bu 35. aforizmde geçer : " ne zaman ki bir kadın histeriden acı çekerse..."²

Veith, bu şekilde yazmış ve bütün psikanaliz literatüründe onun ardından kelimenin kökeni Hippocrate'a dayandırılmış olsa dahi Veith'in çağdaşları bu kaynağı sorgulamışlar ve bulgularının kusurlu ve kaynağın asılsız olduğunu belirtmişlerdir. Onu eleştirenler

1 Flinders Petrie adlı arkeolog tarafından 1889 senesinde bulunan ve University College London'da saklanan kağıtlardır. Papirüs, Antik Mısır döneminde de kağıt yapımı için kullanılan Nil Nehri kıyısında yetişen bir bitkinin adıdır. Araştırmacılar bir çok bulunmuş metnin M.Ö. 1889 senesine ait olduğunu belirtmişlerdir. Bu metinler kadın hastalıklarına değinen ilk metinler olarak anılırlar.

2 Ilza Veith, *Hysteria: The History of a Disease* (Chicago: University of Chicago Press, 1965), 10.

metinlerde uterus anlamına gelen ve çoğul olarak kullanılmış yunanca hysterika kelimesinin geçtiğini işaret ederler. Araştırmacılar, Hippocrate'ın bu kelimeyi doğumda zorluk yaşayan kadınları ve tüm kadın hastalıklarını tanımlamak adına, başka bir deyişle sıklıkla gördüğü jinekolojik klinik tabloları tarif etmek için kullandığını ifade etmişlerdir. Bu kaynaklar Hippocrate'ın ele aldığı hysterika'nın yani bugün kadın doğum hastalıkları olarak tarif edebileceğimiz, uterus kaynaklı olduğunu düşündüğünü ve bundan ötürü uteruslar anlamına gelen hysterika kelimesini kullandığını belirtirler.

Sabine Arnaud³, 2015 senesinde yayımladığı histeri kategorisinin oluşmasına dair çalışmasında kelimenin kadın hastalıklarına ek olarak duygulanıma dair belirtileri de kapsamasının 18. yüzyılda François Boissier de Sauvage, Phillippe Pinel, William Cullen gibi isimlerin çalışmaları ile gerçekleştiğini belirtir. Başka bir deyişle burada bir anlam kaymasına, yüzyıllar içerisinde sözcüğün içeriğinin değişmesine tanıklık ederiz. Histeri başta bütün jinekolojik hastalıklar, kadın hastalıkları için kullanılırken, zamanla sadece kadınlarda görüldüğüne inanılan, uterus kaynaklı olduğu düşünülen bir ruhsal hastalığın adına dönüşmüştür.

Orta çağda dini çevrelerde kadınların duygulanımlarındaki hareketlerin şeytan tarafından ruhun ele geçirilmiş olmasından kaynaklı olduğu düşünülse dahi modern tıbbın kurulma aşamasında 1800'lerin sonuna kadar uterusun ısınmasından kaynaklı olduğuna dair inanış devam etmiş ve bundan ötürü kadınlar sıklıkla akıl hastanelerinde buz küvetlerine yatırılmıştır.

Bu kategoriye oluşturanlar arasında yer alan Pinel'in psikiyatriye katkısı çok değerlidir. Muhafızların, suçluların ve tüm hastaların birlikte bulunduğu o dönemin en büyük hastanesi/zindanı olan Salpetriere de tarihte "*delilerin zincilerinin çözülmesi*" diye adlandırılan hareketi başlatmıştır. Bu, Fransız devriminin de etkisinde olan hareket, psikiyatride, psikiyatrik tedavilerde uzun sürecek olan bir insancillaşma hareketinin başlangıcıdır⁴. Bu yolla zindanlara doktorlar girmiş ve ilk tanı sistemleri oluşmaya başlamıştır.

Pinel'i ve psikiyatride başlayan insancillaşma hareketini takip eden Pinel'in de öğrencisi olan Jean-Martin Charcot ve Salpetriere Hastanesi'ndeki diğer doktorlar histeri vakalarında hipnoz uygulamaya başlamışlardır.

3 Sabine Arnaud, On Hysteria: The Invention of a Medical Category between 1670 and 1720, *Social History of Medicine*, Volume 30, Issue 4, 1 November 2017, Pages 833–835, <https://doi.org/10.1093/shm/hkx091>

4 Tony Robert Fleury 1795'de yaptığı bu tabloda Philippe Pinel'i bir histerik kadının zincirini çözerken resmetmiştir.

Hipnoz uygulandığında belirtilerin ortadan kalkması doktorlarda yeni bir ufuk açar: doktorlar, duyguların ve ruhsal acıların, kişi bunu istemeksizin ve farkında olmaksızın bedende de ifade bulabilirdiği fark ederler⁶. Charcot, bu hastalığın bedensel temellerini tamamen yok saymasa dahi hipnozla belirtilerin bir yok olması ve bir var olmasına tanıklık ederek ve derin hastane deneyimine dayanarak histerik belirtileri şu şekilde toplarlar : Histeri atakları (bayılmayla sonuçlanabilen kaygılar, çarpıntılar, histerik titremeler, kasılmalar, eldiven felci, vs.), amneziler, donup kalmalar. Charcot, bu belirtilerin ruhsal kaynaklı olduğunu ortaya koysa dahi ruhsal olanın fiziksel küre üzerinde yani bedende nasıl bir sürecin sonucunda ortaya çıktığını Freud ve onu takip eden kuramcılar açıklayacaktır.

Histeri, o dönemin doktorları için zor ve can sıkıcı bir hastalıktı. Belirtiler, fiziksel hastalıklara benzese dahi doktorlar fiziksel bir temel de bulamamaktaydı. Tıp yeterince gelişmemiş olduğundan doktorlar *"bu belirtiler keşfedilmemiş bir fiziksel hastalığa mı dayanıyor?, nasıl ortaya çıkıyor?"* gibi sorularla karşı karşıydılar. Bu da yetmezmiş gibi hipnozla ortadan kaybolursa dahi belirtiler direniyor, uyanıklık halinde geri geliyor ve bazen kimse kontrol etmeksizin keyfi bir şekilde kayboluyor ya da başka bir belirti aniden ortaya çıkıyordu. Bunların hepsi doktorlara anlamsız ve kontrol edilemez, öngörülemez geliyordu. Başarısızlıklarının sonucunda, belki de yetersizliklerinden doğan bir öfkeyle, savunmacı olarak niteleyebileceğimiz bir noktadan, doktorlar bu acı çeken kadınları küçümseyerek onları numaracı, sahte, çatlak⁷ olarak görüyor ve kendilerinden uzakta tutmaları ile tedavi sürelerini sonuçlandırıyorlardı⁸. Ama her ne olursa olsun net belirtebileceğimiz aynı zamanda bir gerçek var: 1880 senelerine geldiğimizde artık histeriklerin zincirleri çözülmüş, zindanlardan çıkmışlar ve hastalıkları bir psikoz türü ya da bir delilik olarak değil; nasıl bir mekanizmayla işlediği bilinmeyen bir nevroz türü olarak tanımlanmaktaydı.

5 Pierre Aristide & André Brouillet, 1887'de yaptığı bu tabloda Charcot'nun hipnoz uygulamasını ve onu merakla izleyen doktorları resmetmiştir. Bu karede gözükten Fransa'da hala güncel olan hasta sunumu diye adlandırılan bir uygulamadır. Hasta, bilgisi dahilinde bir çok dinleyicinin önünde bir doktorla görüşme yapar. Ekibin de verdiği bilgiler ışığında doktorlar bu kişinin acısını anlamlandırmaya çalışırlar.

6 Misal kaygının, hızlı nefes alıp verme, çarpıntı hissi, bulantı, kusma ve hatta bayılmaya kadar farklı şekillerde bedende ortaya çıkabildiği, anlaşılmasız bir şekilde kişinin öleceğine ya da hasta olacağına dair düşüncelerin bu tabloya eşlik edebildiği fark edilmiştir. Bugün psikiyatri ve psikoloji alanında kaygıya dair bu saydığım düşünce ve bedensel yaşantılar çok sıradan gözükür ve D.S.M.'de dahil bir çok kitapta tanımlanılır ve ele alınırlar. Fakat yoğun duygulanımları bedenselleştiren kadınların içerisinde şeytani bir varlık olduğunun düşünülmesinden kısa bir süre geçmişken ve rahmin ısınması kaynaklı olduğu düşünüldüğünden buz küvetlerine yatırıldıkları günlerdeyken ruhsallığın kendini bu şekilde ifade ettiğini anlamak/tanımlamak dönemin doktorlar için çok yeni bir düşüncedir.

7 Nancy MacWilliams, Psikanalitik Tanı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.365.

8 Doktorların ve çevrelerinin hastaları numaracı, sahtekar olarak görmelerinin yanı sıra hastalar da bazen şikayetleri içerisinde kendilerini sahtekarlık yapmış gibi hissetmelerine değiniyorlardı. Bu hisse kadınsı maskaralık üzerine yazacağım makalemde geri döneceğim.